

JOHAN LUDVIG HEIBERG

At orientere sig

Det Udtryk „at orientere sig“ betyder at finde Orienten, det vil sige Østpunktet paa Horizonten; og da man, naar dette Punkt er fundet, tillige kjender alle de andre Verdenshjørner, og følgelig sit eget Standpunkts Beliggenhed, dets særegne Relation til de almindelige Bestemmelser, saa er man i det Hele *orienteret* i enhver Sag, hvis væsenlige Grundbestemmelser man kjender saavel i deres indbyrdes Forhold som i deres Relation til det Punkt, hvorfra man selv betragter dem. Man kan sige, at i Alt kommer det an paa at orientere sig, eftersom man ellers gaaer iblinde, og lettelig kan havne paa det modsatte Sted af det, som man styrede til. I sit private Forhold til de enkelte Mennesker, i sit offentlige Forhold til Staten, i sit universelle Forhold til Menneskeheden og til Gud, i sin Beskjæftigelse med Kunst og med Videnskab kommer Alt an paa at være rigtig orienteret; og de utallige Misforhold, som finde Sted i alle disse Kredse, og hvorved Mennesket kommer i, hvad de Franske kalde *une fausse position*, ligefra Spekhøkerens Lyst til at kjøre med fire Heste indtil Fausts gigantiske Ambition at være uafhængig af Gud, reiser sig enten af Mangel paa Orienteringsgave, eller deraf, at man, det være sig nu med Forsæt eller uafvidende, har forsømt at udvikle *den*.

At orientere sig i en bestemt Kreds af menneskelige Formaal lærer man imidlertid ikke, uden at man activt eller practisk beskjæftiger sig med den; den blotte Lærdom, i sin Adskilthed fra Anvendelsen, er utilstrækkelig. Den, som paa Landkortet kan angive Nord, Syd, Øst og Vest, kan ikke gjøre det Samme fra sit eget Vindue. Man kan have tilegnet sig meget Stof af de empiriske Videnskaber, være vel bevandret baade i Astronomie og i Naturhistorie, og dog være fuldkommen desorienteret i begge, fordi man ikke practisk har erhvervet sig den levende Anskuelse, der virker instinctmæssig, men derfor ogsaa er i Besiddelse af en Ufeilbarhed, som ingenlunde bliver den blot modtagne Lære tildeel, thi denne er idelig udsat for at rokkes eller forvirres. I Historien ere de Allerfleste desorienterede, uagtet de have lært den i dens mindste Details. Havde de, om end kun for en Tid, været selvvirksomme ved dens Tilegnelse, gaaet activt eller practisk tilværks, det vil her sige, studeret den efter en selvvalgt Plan, altsaa i de Retninger, hvorhen en naturlig Tilbøielighed

førte dem, saa vilde de idetmindste i enkelte Partier have formaaet at finde de historiske Verdenshjørner, og denne partielle Kundskab kunde ikke undlade at medføre en universellere efter større eller mindre Maalestok. I de reent idealistiske Fag, i Kunst og Philosophie, er det endnu mere indlysende, at de ikke kunne tilegnes, selv blot som Nydelse, uden at man begiver sig ind i dem med hele sin Sjæl. Den active eller practiske Maade, hvorpaa Dette skeer, har sine Analogier med de botaniske Excursioner, de practiske Udmaalinger og deslige, hvorved de empiriske Videnskaber sætte deres Dyrkere i personlig Forbindelse med Virkeligheden. Hvo som med Sjæl og Hjerte hænger ved Malerkunsten eller Musiken, vil vanskelig afholde sig fra selv at udøve disse Kunster; og om han end aldrig vinder Kunstnernavn derved, vil dog denne Beskjæftigelse være af en uberegnelig Indflydelse paa hans Opfattelse af Andres Frembringelser; han vil med eet Ord være orienteret i disse Fag, og vil ganske anderledes vide at skille det Sande fra det Falske, det Væsenlige fra det Tilfældige, end Den, som blot har været deres theoretiske Betragter fra den faste Strandbred, men aldrig har forsøgt paa at kaste sig i Frembringelsens bevægelige Strøm. Om Poesien gjælder det Samme, og endnu mere om den æsthetiske Kritik, eftersom denne ikke lader sig adskille fra Philosophien, men om Philosophien gjælder det fremfor om noget andet Fag, at man kun ad den productive Vei, altsaa den active eller practiske, tilegner sig den. Kan man end glæde sig f. Ex. over Musik, uagtet man ikke selv musicerer, saa kan man dog hverken nyde eller paa nogen Maade tilegne sig Philosophien uden ved selv at philosophere.

Maaskee kan det ved det Anførte lykkes at udhæve et berettiget Moment i alt det poetiske, critiske og litterære Fuskeri, som vor Tidsalder udklækker med en Overflødighed som Fluernes i Septembermaaneden, og hvori man med kun altfor stor Ret seer et Tegn paa dens Slaphed. Kunst og Kritik ere nuomstunder to Magter, der have undertvunget Verden; thi Politiken har ikke, som man forestiller sig, dethroniseret dem; den gjør kun større Støi og Spectakel, fordi den er ifærd med at tilkæmpe sig en Jordbund, som hine allerede længe have været i uanfægtet Besiddelse af; og naar dens Erobring engang lykkes den, saa vil den fredeligt forliges med de allerede installerede Besiddere, og frembringe ligesaa mange Fluer som de, thi den ephemere Middelmadigheds Rige er stort nok, til at tre Potentater kunne dele det imellem sig. Men da nu Kunst og Kritik have i vore Tider erholdt en Overmagt i den almindelige Dannelse, som ingen foregaaende Tidsalder har skjænket dem, og da den heraf følgende almindelige Tilbøielighed til at orientere sig i disse Kredse nødvendig medfører, at man ved deres Tilegnelse maa være meer end receptiv, saa udspringer heraf den overdrevne

Productivitet, som, tvertimod sin Bestemmelse, lægger for Dagen, hvor meget Deeltagerne i samme ere desorienterede.

Ikke Alle ere bestemte til at være Kunstnere eller Videnskabsmænd; og selv i det forholdsmæssig ringe Antal af Dem, som virkelig gjøre sig fortjente til disse Navne, maa den Ene vælge det ene, den Anden det andet Fag, fordi man ikke opnaaer Mesterskab uden ved at indskrænke sig. Men jo mere alle væsenlige menneskelige Bestræbelser, tiltrods for deres tilsyneladende eller endnu eksisterende Divergens, dog omsider ere rettede mod det samme Centrum, desto mere bliver det for Dyrkerne af det ene Fag nødvendigt at være orienterede i de andre, og ikke mindre for den almindelige Dannelse at være orienteret i dem alle. Men hertil forslaaer den blot udenfra modtagne Lærdom ikke, og hvad de physiske Videnskaber angaaer, da er den blotte Boglærdom altid en saadan blot udenfra modtagen Lære, fra hvilken man maa gaae over til et reelt Samliv med Gjenstanden, hvorimod i de Fag, som have den aandelige Verden til Gjenstand, den practiske Side falder indenfor Boglærdommen selv og ikke behøver at gaae ud i den empiriske Virkelighed. Men ikke mindre i disse end i alle andre Fag staaer det dog fast, at man ikke orienterer sig ved den udenfra modtagne Lærdom, men kun derved, at man træder hen til Gjenstanden selv, og omgaaes med den. Thi ligesom der i Poesien er en Forskjel mellem Digtning paa første og Digtning paa anden Haand, mellem Digtning efter Bøger og Digtning efter Livet, saa gjælder en lignende Forskjel i vor Beskæftigelse med alle andre Gjenstande. Orienteringen er i Almindelighed det uendelige Spring fra Theorie til Praxis, men Praxis er af heel forskjellig Art i de forskjellige Fag.

Paa den anden Side er en saadan Praxis, der ene bliver staaende ved en nødtørfdig Beskæftigelse med Gjenstanden, uden at stræbe efter Mesterskab i dens Bearbejdelse, det Samme, som man kalder *Dilettantisme*. Det er altsaa Dilettantismen, som her anbefales, og man vil maaskee finde denne Anbefaling besynderlig hos en Forfatter, som saa ofte har talt imod samme. Men til alle lider har man skjelnet mellem gode og slette Dilettanter, mellem grundige og overfladiske. De gode ere de, som af levende Interesse, af Begeistring for en Gjenstand fordybe sig i den til en vis Grad; de slette ere de, som ikke have Begeistring for Sagen, men kun en forfængelig Interesse for deres egne Personer. De grundige ere de, som vide om sig selv, at de kun ere Dilettanter; de overfladiske ere de, som indbilde sig at være Mestere eller at være paa Vei til at blive det. Det er i det Hele Selvbevidstheden, som skiller den sande og rosværdige Dilettantisme fra den falske og foragtelige. Denne vil have Nydelsen uden Arbeide; den er epicuræisk og sybaritisk; den er en Fraadser, som skummer Fløden af og kaster Melken

bort, og som gjerne, lig hiin romerske Keiser, lod sig tilberede en Ret af lutter Nattergaletunger. Den er fremdeles aristocratisk, thi den stræber efter at komme i Besiddelse af Fordele, som erhverves uden Fortjeneste. Men den sande, den ægte Dilettantisme er saa langt fra at skye Arbeidet, at den tvertimod sætter sin Løn og sin Glæde deri. Forsaavidt er den ægte Dilettant endnu ikke forskjellig fra Mesteren; de adskille sig først paa det Punkt, hvor Dilettanten trækker sig tilbage, fordi han nu har vundet det Udbytte, han attraaede, medens Mesteren gaaer videre, fordi han paa intet Punkt kan finde Udbyttet stort nok til at standse ved det.

I hvor slet en Skikkelse derfor Dilettantismen daglig viser sig for os, kunne vi dog ikke tvivle paa, at den i sig selv hører til Tidernes gode og gyldige Tegn, idet den udspringer af de forskjellige menneskelige Bestræbelsers stedse voxende Retning mod et fælleds Maal, og gaaer ud paa at gjøre til Almeen-Eiendom, hvad som tilforn kun var Eiendom for Enkelte. Stedse maa man, for rigtigt at vurdere den, holde fast ved dens practiske Side, og betragte den som den Beskjæftigelse, hvorved Mennesket lærer at orientere sig i de forskjellige Kredse. Skulde man i Almindelighed, ligesom med eet Ord, angive Characteren af denne Praxis, da maatte man sige, at Dilettanten skal i Videnskaben stræbe efter at gjøre nye Opdagelser, i Kunsten efter at frembringe nye Kunstarter eller efter kunstnerisk Originalitet. Undertiden kan denne Stræben lykkes, f. Ex. da en sachsisk Landmand opdagede den periodiske Forandring af Stjernen Algol i Perseus, og opsporede den Halleyske Comets Tilbagekomst længe før Astronomerne,* ligesom ogsaa Kunstens, og navnlig Poesiens Historie ikke er uden Exempler paa meer eller mindre betydningsfulde Frembringelser af Dilettanter, ja maaskee turde man betragte visse Landes Folkepoesie, f. Ex. den danske, som Productet af en væsenlig og storartet Dilettantisme. Men i de fleste Tilfælde vil unægtelig denne Stræben efter Opdagelser og Originalitet være frugtesløs. Dilettanten vil ved fortsat Tilegnelse af Gjenstanden for det meste komme til det Resultat, at hans Opdagelser enten ere Vildfarelser eller allerede bekjendte, for længe siden opdagede Sandheder, og at hans Originalitet enten ikke duer noget, eller blot er Gjentagelsen af en Maneer, som Kunstens Historie allerede har optegnet i sine Aarbøger og læst Dommedags-Texten over. Men tiltrods for det uheldige Udfald, som pleier at ledsage disse Bestræbelser, ere de selv i høi Grad heldige og uundværlige, thi det er ved dem at man forsøger at svømme i hvad jeg har kaldet Productivitetens Strøm, og først saaledes kommer man i umiddelbar Berøring med Gjenstanden, lever og – hvad som er Formaalet –

orienterer sig i den.

Naar man, efter at have reist en Nat i en interessant Egn, lidt efter lidt seer denne klare sig for Øiet ved den opgaaende Sol, da har man en høist oplivende Fornemmelse i denne Tilfredsstillelse af den ædlere Nysgerrighed eller endog af Videbegjerligheden. En fuldkommen analog Følelse har man ved at orientere sig i en Kundskabs- eller Frembringelseskreds, hvis enkelte, isolerede Phaser man tilforn kjendte, uden at ane deres Forbindelser, og hvilke derfor ikke havde større Betydning for Tanken, end Navnene paa de Stationer, man farer igjennem paa den natlige Reise, uden at see dem i et fjernt Perspectiv og i deres Continuitet med den hele Vei. Men ligesom hiin Nydelse i sit fulde Maal kun bliver den Fremmede tildeel, som første Gang befarer Veien, ikke Den, som daglig færdes paa den, saa er det ogsaa kun Dilettanten, som tilfulde nyder Orienteringens Glæde, thi Mesteren har allerede nydt den, inden han blev Mester, og kan nu blot ved Erindringen sætte sig tilbage i den, som i en lykkelig, men forsvunden Barndomstid. Men derfor bør han i fremmede Fag søge den Oplivelse, som han ikke længere kan finde i sit eget, thi kun ved dette styrkende Bad holder han sin Aand usvækket, og dets Kilder ere saa mange, at han ikke behøver at komme i Forlegenhed, selv i den længste Levetid, hvad enten han successivt vil dilettere i forskjellige Kredse, eller hans Trang føler sig tilfredsstillet ved en enkelt. Med Sandhed kan man sige, at det Menneske, som ikke kjender en ædel Dilettantismes Virkninger, savner en af de meest styrkende og Sindet oplivende Nydelser, thi han føler da ikke den varme, utrættelige, ved alle Hindringer stimulerede Begeistring, der, ligesom den første Kjærlighed, er blind for alt Andet end sin Gjenstand. I sit eget Fag kjender man Vanskelighederne bedre end i det fremmede; man gaaer derfor tilværks med en roligere Circumspection; man troer sig ikke saa nær ved Maalet; man er derfor koldere, og kun i saadanne enkelte sjeldne Momenter af Opdagelsen eller Productionen, der virkelig frembyde nye Orienteringspunkter, indtræder hiin oprindelige Begeistring. Men Dilettanten, for hvem det allerede Gamle er nyt, og det Bekjendte ny Opdagelse eller Opfindelse, har uafbrudt den lykkelige Følelse, som Pythagoras havde i det Moment, da han af Henrykkelse bragte Guderne en Hecatombe, og forstaaer den Iver, som besjælede Archimedes, da han bad den romerske Soldat, der kom for at dræbe ham, om ikke at træde paa de Figurer, som han havde ridset i Sandet.

Hvad som her anbefales Publicum, baade det læsende og det skrivende, er da hverken Meer eller Mindre end Dilettantismen, men den selvbevidste, den gode, den noble; og forsaavidt

* Herschels populaire Astronomie, overs. af Mag. Pedersen, S. 363 og 364, Anm.

vilde det vel ikke være overflødig at anbefale den ogsaa paa Poesiens og Critikens Gebeet, uagtet den talløse Hærskare af Dilettanter i disse Fag, som hver Dag frembringer og lader forgaae, skulde synes at gjøre al Anbefaling overflødig. Men disse Dilettanter have alle Kjendemærkerne af at høre til de slette: de erkjende ikke deres egen Dilettantisme, de ere uden al Begeistring for den Sag, som de forfægte; det er ikke af Trang til at orientere sig, men af Forfængelighed eller af lave Lidenskaber, at de slaae ind i den æsthetiske Dilettantisme, og ligesom de følgelig selv ere desorienterede, saa kunne de ikke bidrage til at orientere deres Læsere, men kun til endnu mere at forvirre disses Begreber. Uagtet der saaledes i disse Sphærer vel kunde være Opfordring til at anbefale en god og grundig Dilettantisme istedenfor den i moralsk og litterær Henseende lige fordømmelige, som nu hersker, saa er det dog, saavidt jeg indseer, ikke dette Punkt, hvorpaa for Øieblikket den ædlere Bestræbelse i Almindelighed bør henvendes. Thi den æsthetiske Dilettantisme er ved sin egen Slethed kommen i en saadan Foragt hos alle Dannede, at den vil behøve lang Tid og en totalt forandret Skikkelse for igjen at komme i den Anseelse, der kan lokke redeligt og alvorligt stræbende Aander til den. Vel bliver det stedse en værdig Opgave at orientere Publicum i de vigtige herhen hørende Spørgsmaal, og disse Blade skulle, saa ofte Leilighed gives, vedblive at give deres Skjærv dertil; men det for Øieblikket meest nødvendige, fornemmeligen rensende, styrkende og forfriskende Bad maa udentvivel søges paa andre Enemærker, der ikke saaledes ere bevoxede med Slethedens Ukrud, og hvor man derfor ikke behøver at luge, førend man planter. Forsaavidt som Ideer nogensinde komme i Berøring med den store Masse, maa man sige, at det nu er den æsthetiske Idee, som er trængt igjennem, og at baade den religiøse og den videnskabelige kun have saare liden Magt i den levende Bevidsthed. Heraf kunde man altsaa slutte, at det netop er paa det æsthetiske Gebeet, at Verden føler Trang til at orientere sig. Men det gjør den saa meget mindre, som den ved den lange Omgang med Gjenstanden troer at være orienteret i den; den medbringer derfor ikke den Lyst, som Følelsen af Trang fremkalder; og de mangfoldige Correctiver, hvortil den almindelige Mening trænger, uden at vide det, maae da fordetmeste bibringes den i Form af en bitter Medicin, der ikke kan være behagelig. Desuden veed Publicum aldrig selv, hvad det trænger til; det er ligesom et spædt Barn, der griber tilhøre, naar det vil tage Noget, som ligger tiivenstre. Hvad Publicum føler Trang til, er altid et ganske Andet end Det, som det forlanger, og det har selv ingen Anelse om dets Beskaffenhed, før En eller Anden har fundet og meddeelt det. Den nuværende Gridskhed paa det Æsthetiske, uagtet det er nedsunket til en Trivialitet, der snarere maatte give Afsmag

for det, er saaledes et Phænomen, der viser, hvor meget Afsmagen virkelig er ubevidst tilstede, og hvor meget det udhungrede Publicum længes efter en sund og styrkende, fra andre Forraadskamre hentet Føde. Thi vistnok risquerer enhver Idee at depraveres i Tidernes Løb: den religiøse kan udarte til Overtro eller Vantro, den moralske til Pharisæisme, den physiske til Materialisme, o. s. v. Men den æsthetiske Idee udarter til Fadaise, hvis uundgaaelige Ledsager er en Slaphed, analog med den, som rammer Fordøielses-Organerne efter en lang Faste eller overdreven Nydelse af flauue Spiser. Isaafald pleier man da, selv inden man endnu veed det, at føle Trang til en substantiellere Næring. Dette er nu ogsaa blevet Følgen af alt vort belletristiske Brækvand.

Og hvor mange ere ikke de Capitler af Videnskabernes Bog, som den ædlere Deel af Publicum vilde læse med Begjerlighed, dersom den vidste, at de existerede, og dersom de i det Hele existerede i en saadan Form, at de kunde være den større Læseverden tilgængelige? Jeg vil ikke tale om Philosophien, thi den kan ikke umiddelbart meddeles Publicum, men vel kan den forberedes og umærkeligt insinueres igjennem et empirisk Material, som den nødvendigen maa gennemtrænge, for at en sand Orientering i samme kan finde Sted. Og hvilket Stof indeholdes ikke i denne Henseende baade i Historien og i Naturen, der begge endnu ere lukkede Bøger for den almindelige Dannelse, tiltrods for den Detailkundskab, som den kan have erhvervet sig i begge? Skulde ikke f. Ex. en Anviisning til selvvirksom Betragtning af Stjernehimlens storartede Phænomener give Adgang til et mangengang langt interessantere Skuespil end det, hvortil man faaer Adgang ved en Parquetbillet, efter hvis Afbenyttelse man ofte vender tommere tilbage, end man kom? Skulde ikke en levende Fremstilling af faste og uforanderlige Naturlove gribes med større Begjerlighed, end Beretningen om, at en Sanger var bedre eller slettere disponeret i Torsdags end i Fredags? Skulde ikke et Uddrag af en verdenshistorisk Perodes Begivenheder, fremstilt saaledes, at Læseren orienteredes i de den tilsyneladende Tilfældighed beherskende Ideer, eller i Forsynets Plan for Menneskeslægtens Opdragelse, fængsle baade Forstanden og Phantasien i højere Grad, end det brede Uddrag af et intetsigende fransk Skuespils Indhold? Og skulde ikke i det Hele Erkjendelsen af den baade i Naturen og i Historien herskende urokkelige Fornuft frembyde en sikker og vederqvægende Landgang ovenpaa al den Søsyege, som en minutøs, principløs, mellem alle Verdenshjørner fluctuerende Kunstcritik maa have frembragt i mangfoldige Hoveder? Vistnok er Æsthetiken ligesaa respectabel som Naturvidenskab og Historie, ja man tør vel paastaae, at den, som mere idealistisk, staaer paa et endnu højere Dignitetstrin, og desuden kan vel Ingen troe, at netop

nærværende Liniers Forfatter kunde ville nedsætte den. Men Letheden af at forskaffe sig en simpel Overhaling i den, og den Vilkaarlighed i at omgaaes med dens Bestemmelser, hvilken ikke saa øiensynligen røber sig i dette, som i mere positive Fag, endelig den Petitesse, hvortil netop dens daglige Anvendelse paa de ephemereste Gjenstande giver Anledning, den grande misère ouverte, hvormed dens overfladiske Deeltagere ende Partiet, – alt Dette gjør den fremfor alle andre Fag uskikket til at fremme den Aandens Dressur og Gymnastik, uden hvilken man ikke orienterer sig paa noget Gebeet, og allermindst paa Æsthetikens eget.

Imidlertid vil det Bekjendtskab med de æsthetiske Categorier, som Tidsalderens overdrevne æsthetiserende Tendens, selv i sin jammerligste Form, ikke har kunnet undlade at stifte, heldigen kunde benyttes som Tilknytningspunkt for den Bestræbelse at orientere Publicum i andre Fag. Det i denne Henseende Heldige ligger først i den Omstændighed, at Kunstnydelsen stedse betinger en Totalitet, og skyer Alt, hvad som er fragmentarisk. Jeg siger udtrykkelig *Kunst-Nydelsen*, der selv i sin meest depraverede Skikkelse dog fordrer et Heelt, thi om den depraverede *Kunst-Critik* gjælder det visselig ikke. Dernæst er det et andet Held, at den stadige Kunstnydelse skærper Øiet for Fremstillingens Form. Begge disse heldige Resultater maae reddes af det store æsthetiske Skibbrud, og benyttes som Fundamenter til en ny Bygning. Men her kommer den største Vanskelighed. De fleste af de Mænd, som, paa Grund af den Kundskabsmasse, de have til deres Raadighed, maatte synes kaldede til at være Folkets Lærere, ere selv altfor uæsthetiske til at kunne benytte det naturlige Tilknytningspunkt, som Publicums æsthetiske Halvdannelse tilbyder dem. Totaliteten, selv i deres eget Fag, er dem meget ofte fremmed, fordi de undvære al grundig philosophisk Dannelse, ja endog aabenbart foragte denne; og deres Stiil er sjelden saa udviklet, at der i deres Fremstilling kan blive Spørgsmaal om Skjønhed; man maa allerede være glad, naar Stilen blot er nogenlunde rigtig og ikke savner den nødvendige Tydelighed. Jeg vil særskilt betragte begge disse Hindringer.

Naar jeg siger, at det mangler paa Totalitet i de allerfleste populariserende Afhandlinger, eller at de ikke frembringe den Total-Anskuelse, som fordres af et Kunstværk, selv om det er dannet efter den mindste Maalestok, da er det naturligviis ikke min Mening, at Afhandlingerne over denne eller hiin specielle Gjenstand ikke forsaavidt ere et Heelt, som de fremstille hele denne Gjenstand i dens væsenlige Momenter. Men det er *Videnskabens* Totalitet, som mangler, og denne kan ikke undværes i nogen, om end nok saa partiel Bestræbelse, der har til Formaal at orientere det større Publicum. I Philosophien fører denne Videnskabs Natur det uundgaaeligt med sig, at man ved Behandlingen selv af den specielleste

Gjenstand øieblikkelig kommer ind i Videnskabens Centrum; men i de empiriske Videnskaber maa Skribentens Genialitet bevirke, hvad man i Philosophien roligt kan overlade til selve Sagen. Men lægger man Mærke til Indholdet af de Skrifter, hvori der bydes Publicum hvad man kalder en underholdende og belærende Læsning i forskjellige Emner, da finder man i Almindelighed, at Forestillingen om et *Magazin* for det Nyttige og Underholdende endnu spøger i deres Redacteurs og Forfatteres Hjerner, og at alt Hensyn paa virkelig at *orientere* Læseren er tilsidesat. Thi at være orienteret i mange enkelte smaa Værelser, eller maaskee endog kun i nogle Skuffer og Æsker, uden at kunne finde Vei fra den ene Fløi af Bygningen til den anden, end sige mellem Verdenhjørnerne, fortjener ikke Navn af at være orienteret. Betragter man f. Ex. de Bidrag, som ere samlede i en Aargang af den ved Trykkefrihedsselskabet udgivne Folkecalender, da støder man paa en broget Blanding af Digte, biographiske, historiske og physiske Afhandlinger, hvilke alle, med Undtagelse af den egenlige Almanak og de meteorologiske og statistiske Noticer, som her ere paa deres rette Sted, aabenbart bære Tilfældighedens, for ikke at sige Planløshedens Præg. Det er imidlertid ikke det Disparate i Sammenstillingen, som her fornemmelig skal urgeres, thi tiltrods for den udvortes Discretion kunde der være en indvortes Continuitet; men betragter man de enkelte Afhandlinger, hver for sig, da finder man næsten lutter Detailvæsen; og uagtet mange af dem i denne Henseende kunne have Fortjeneste, saa er der dog neppe en eneste imellem dem, som stiller Læseren paa nogetsomhelst Centralpunkt, hvor en virkelig Idee aabenbarer sig for ham, hvor han erholder et virkelig orienterende Overblik af en Totalitet, selv om det kun var i en enkelt af dens Retninger. Det er atter kun et Magazin, men et Magazin er et Pulterkammer; den æsthetiske Dannelselse fordrer en Bolig, som er comfortable. Den æsthetiske Sands for Totalitet begjærer, at den Kundskab, som man i enhver Kreds forskaffer sig, skal være afsluttet, ikke med Hensyn paa Stoffet, men med Hensyn paa Formen, paa Principet, thi til blot at samle nye isolerede Materialier af en uendelig Masse er Livet ikke langt nok, og man kan ikke fortænke Nogen i, at han ikke vil begynde paa at øse Vand i Danaidernes Kar. I enhver Enkelthed forlanger man Totaliteten, og det vilde være en slet orienterende Underviisning, som efter idag at have lært os Østpunktet at kjende, opsatte til imorgen at meddele os Vestpunktet, Nordpunktet til iovermorgen, og saa fremdeles, saa at den brugte 32 adskilte Lectioner til at gennemgaae de 32 Compassreger. Men i de fleste saakaldte populære Samlinger, Magaziner og lignende Skrifter maa man virkelig søge Nord i det ene Bind og Syd i det andet, om ikke endog i de forskjellige Værker. Alt er udstykket, paa Totaliteten har man

fra først af renonceret, ligesom par principe.

Med Hensyn paa Stilen eller i Almindelighed Foredraget, da ligger Feilen hos os, ligesom hos Tydskerne, deri, at vi altfor lidet have agtet paa den interessante Distinction, som de Franske gjøre mellem Sciences og Littérature. I ældre Tider have vi vel trukket en Grændse mellem de *streng*e og de *skjønne* Videnskaber, men Udtrykket „skjønne Videnskaber,“ dannet efter det franske belles-lettres, er i vore Tider aldeles forældet. Hiin Distinction er imidlertid derved saa interessant, at den er bestemt til at ophæves, thi kun hvor Adskillelsens Grændse er fast bestemt, kan dens Ophævelses Natur være klar og ligesaa bestemt. Forskjellen mellem Sciences og Littérature sættes nu ingenlunde i et absolut forskjelligt Stof, men kun i en forskjellig Behandling. Alt det videnskabelige Stof, der enten i sin Behandling fordrer en fra det levende, dannede Talesprog afvigende Udtryksmaade, f. Ex. Mathematiken, der bevæger sig i Formler, eller hvis Aand endnu ikke har gennemtrængt det udvortes Apparat og overvundet de empiriske Details, f. Ex. Medicinen og overhovedet visse Partier i ethvert Fag, hører til Sciences, til *Videnskaberne*, som saadanne. Men til *Litteraturen* hører alt det videnskabelige Stof, der formaaer at gestalte sig i Skjønhedens Form, for hvilket altsaa en skjøn Rhetorik bliver det adæqvate Udtryk, og som i ethvert Moment lader os leve og aande paa Videnskabens orienterende Bjergtop, hvorfra alle isolerede Enkeltheder overskues med eet Blik og i deres Continuitet. Der ligger altsaa i denne Distinction den Bevidsthed, at den stedse meer og mere skal ophæves, idet de egenlig saakaldte Videnskaber skulle udtømmes i Litteraturen, forsaavidt som det lader sig gjøre. Saaledes har *Buffon* indlemmet Naturhistorien i Litteraturen, og han selv regnes til Frankrigs meest classiske Stilister eller Rhetorikere. Men den umaadelige Tilvæxt, som Apparatet til denne Videnskab har modtaget siden Buffons Tid, har siden fordrevet den ud af Litteraturen og sat den tilbage i Videnskabernes Række, saa at den nu venter paa en ny Buffon, som kan udløse den af Fangenskabets. Fra et lignende Synspunkt som Buffons Naturhistorie maa man see *Laplaces* Exposition du système du monde. Men det er især i Menneskeandens, i den politiske Historie, at de Franske have indlagt sig en uforgængelig Ære ved at udtømme Videnskaben i Litteraturen. Den saakaldte lærde Historie, den critiske og negative, have de udelukket af den sande Historieskrivning, og nedsat den til et foreløbigt Apparat, medens deres virkelige Historieskrivere ere Borgere i den skjønne Litteraturs Rige, fuldt saa vel som Digterne. Det er med saadanne Exempler for Øie, og med Evne til at efterligne dem, at man ogsaa hos os vil kunne hielpe Publicum ud af den uhyggelige Tilstand, hvori det nu, uden selv at mærke det, er nær ved at kjede sig ihjel. Saaledes kan ogsaa

den Mand, der i streng Frost giver efter for den, som han troer, vederqvægende Søvn, ikke ane, at han aldrig mere vil vaagne i dette Liv.

Danske Essays

udkom første gang i Gyldendals Bibliotek 1-50, 1965.

Nu 2. udgave.

© 1965 by Gyldendalske Boghandel,

Nordisk Forlag A.S., Copenhagen.

Bogen er sat med Linotype Baskerville og trykt i

Gyldendals Forlagstrykkeri, København.

Printed in Denmark 1966.

16851